

ZÁKAZ ZVEŘEJŇOVÁNÍ ODPOSLECHŮ DLE § 8C TRESTNÍHO ŘÁDU

PETR AULICKÝ

Masaryk University, Faculty of Law, the Czech Republic

Abstract in original language:

Příspěvek se zabývá ustanovení § 8c trestního řádu, které do něj bylo vloženo s účinností ode dne 1. 4. 2009 zákonem č. 52/2009 Sb. Jedná se o ustanovení dle něhož nikdo nesmí bez souhlasu osoby, které se takové informace týkají, zveřejnit informace o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu nebo informace získané sledováním osob a věcí, umožňují-li zjištění totožnosti této osoby a nebyly-li použity jako důkaz v řízení před soudem. Zejména se pak jedná o analýzu jeho jednotlivých ustanovení a zhodnocení jejich ústavní konformity ve vztahu k právu na informace a právu na soukromí.

Key words in original language:

Odposlech; trestní řád; právo na informace; právo na soukromí.

Abstract:

The paper deals with the provisions of new Section 8c of the Code of Criminal Procedure, legally binding from 1st April 2009, by Act No. 52/2009 Coll. This rule of law according to which no one shall without the consent of the person to whom such information relates, disclose information relating to the regulation or execution of eavesdropping and recording of telecommunications service or information obtained by monitoring people and things if they allow the identification of the person and not when used as evidence in court. Above all the paper is focused on the analysis of its provisions and their constitutional conformity assessment in relation to the right to information and right to privacy.

Key words:

Eavesdropping; Code of Criminal Procedure; right to information; right to privacy.

Jednou z nejpodstatnějších a zejména pak nejdiskutovanějších novelizací, kterou prošly naše základní trestněprávní předpisy, tedy zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád (dále jen „TR“), byla dozajista ta s č. 52/2009 Sb. Tato novelizace, která nabyla účinnosti dne 1. 4. 2009, si vysloužila zejména z řad novinářů již před svým vstupem v účinnost poněkud hanlivé přívlastko „náhubkový zákon“. Zkusme si tedy rozebrat, v čem se onen „náhubek“ spočívá.

Dané ustanovení zasahuje ve své podstatě do dvou oblastí. Zaprvé jde o oblast zákazu zveřejňování identifikačních údajů obětí trestné činnosti a za druhé o zákaz zveřejňování informace o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu nebo informace z něj získané (dále jen „odposlech“), přičemž zejména druhé jmenované ustanovení zvedlo mezi novináři velmi výraznou vlnu nevole a právě tomuto druhému zákazu budě věnován i následující příspěvek.

Je samozřejmé, že při popisu takových institutů, jako je svoboda projevu či právo na informace na jedné straně a ochrana soukromí na straně druhé není možné začít pouze u trestního řádu a trestního zákona, ale je nutné se nejprve zaobírat ústavním zakotvením

daných práv. V případě práva na informace pak půjde v první řadě o ustanovení čl. 17 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listiny“), kde je řečeno, že:

1. Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.
2. Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.
3. Cenzura je nepřipustná.
4. Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.
5. Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.

Jak je ze shora uvedeného patrné nejde tedy o právo neomezitelné, nýbrž je možné jej za určitých přesně daných podmínek omezit, avšak toliko předpisem s právní silou zákona a vyšší. Oproti tomu právo na ochranu soukromí je nutné hledat v ústavní rovině zejména v čl. 7 Listiny, v němž je uvedeno, že nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena¹, přičemž omezena může být jen v případech stanovených zákonem. A dále pak v čl. 13 Listiny, kde je vymezeno právo na listovní tajemství². I zde existuje samozřejmě omezení za pomoci předpisu se zákonnou či vyšší právní silou.

Je tedy očividné, že obě tato práva mají své jasně specifikované ústavní zakotvení - jak tedy rozhodnout, které z těchto ústavních práv má přednost? V obecně teoretické rovině je možné bez problémů říci, že žádné; ostatně v tomto smyslu se vyslovil i Ústavní soud ve své nálezu ze dne 2. 2. 1998, sp. zn. IV. ÚS 154/97, uveřejněném ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 10, č. 17, str. 113 a násl., když konstatoval, že při střetu práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv stojících na stejné úrovni, je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým.

Z výše uvedeného je patrné, že v ústavně teoretické rovině by bylo hledání řešení velice obtížné, ne-li nemožné. Je proto třeba vyjít z konkrétní právní úpravy a teprve tu následně porovnávat s ústavními nároky na ochranu jednotlivých práv. Jak jsem již shora zmiňoval, půjde v tomto článku o rozbor ustanovení zakazujícího zveřejňování odposlechů. Toto ustanovení vtělené do § 8c TR a znějící doslovně: „pokud tento zákon nebo zvláštní právní předpis nestanoví jinak, nikdo nesmí bez souhlasu osoby, které se takové informace týkají, zveřejnit informace o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního

¹ Srovnej i znění čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod - „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence“.

² Čl. 13 - Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.

provozu podle § 88 nebo informace z něj získané, údaje o telekomunikačním provozu zjištěné na základě příkazu podle § 88a, nebo informace získané sledováním osob a věcí podle § 158d odst. 2 a 3, umožňují-li zjištění totožnosti této osoby a nebyly-li použity jako důkaz v řízení před soudem.“

Ačkoliv se jedná o ustanovení přidané do trestního řádu zcela nově, objevovaly se mezi některými autory³ již v minulosti názory směřující k nezákonnosti postupu medií při zveřejňování odposlechů. Tato myšlenka pak byla odůvodňována tím, že „jakoukoliv informaci o obsahu odposlechu, tím spíše pak jeho doslovný přepis či záznam, lze předat sdělovacímu prostředku pouze protiprávně. Stejně tak platí, že převzetí takovéto informace, tím spíše pak její další šíření, je taktéž protiprávní. Je tedy naprosto lhostejné, kdo sdělovacím prostředkům předá informace týkající se odposlechů, tj. informace o odposleších nebo dokonce přepisy odposlechů či zvukové záznamy odposlechu telekomunikačního provozu. Zveřejnění výše zmíněných materiálů ve sdělovacích prostředcích je porušením čl. 13 Listiny (čl. 8 Úmluvy), tedy jednáním protiprávním, dokonce jednáním, které porušuje základní ústavní práva občana (s jedinou výjimkou, pokud se tak neděje se souhlasem dotčené osoby). Jestliže sdělovací prostředky zveřejní obsah nařízeného odposlechu, fakticky i de iure se dopouštějí stejně protiprávního jednání, jako kdyby takto zveřejňovali obsah nezákonného odposlechu nebo záznamu soukromého rozhovoru. Pro účely informování veřejnosti totiž odposlech nařízen být nemůže, je tedy protiprávní jej k takovému účelu užit.“ Oproti tomu jiní autoři⁴ tento zákaz popírali, a argumentovali jasným vymezením adresáta právní normy v tom smyslu, že ustanovení § 8a TŘ se vztahuje jen na povinnosti orgánů činných v trestním řízení a nemůže tak nijak omezovat novináře v jejich svobodě slova. Z postupu medií v posledních letech je zřejmé, že se spíše přikláněli k druhému zmiňovanému přístupu.

Je zjevné, že po přijetí popisované úpravy, již nebude docházet k teoretickým střetům v této oblasti, neboť nová úprava hovoří zcela jasně ve prospěch první názorové skupiny. Přesto bude dobré v krátkosti nastínit, co tedy vlastně tato úprava konkrétně zakazuje a kdy.

1. CO?

Sekundárním předmětem tohoto ustanovení jsou informace, a to informace „o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu podle § 88 nebo informace z něj získané, údaje o telekomunikačním provozu zjištěné na základě příkazu podle § 88a, nebo informace získané sledováním osob a věcí podle § 158d odst. 2 a 3“. Rozsah této informace pak vymezil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 502/2000, kde judikoval, že „soukromí každého člověka je hodno ochrany ve smyslu čl. 13 Listiny základních práv a svobod nejen ve vztahu k vlastnímu obsahu zpráv podávaných telefonem, ale i ve vztahu k údajům o volaných číslech, datu a čase hovoru, době jeho trvání, v případě mobilní telefonie o základových stanicích zajišťujících hovor. Tyto údaje jsou nedílnou součástí komunikace uskutečněné prostřednictvím telefonu.“

³ Vantuch, Pavel. Zveřejňování odposlechů v médiích. Právní rádce, 2008 č. 5, s. 4.

⁴ Koudelka, Zdeněk. Novinářská svoboda a trestní řízení. 1997 č. 3, s. 24.

2. JAK?

Předmětem primárním je pak jejich zveřejnění - a to zveřejnění jakékoliv. Avšak co je to vlastně zveřejnění? Zákon o tomto pojmu mlčí a nikde jeho legální definici nepředkládá. Jediným trestněprávně definovaným pojmem je podobný pojem „veřejně“, jenž je vymezen v § 89 odst. 4 TrZ, dle kterého je trestný čin spáchán veřejně, jestliže je spáchán obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo před více než dvěma osobami současně přítomnými. Avšak jak již bylo řečeno jedná se pouze o pojem podobný, nikoliv totožný. Přesný pojem „zveřejnění“ pak nalézáme kupříkladu v § 4 odst. 1 zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), kde je za zveřejnění považováno první oprávněné veřejné přednesení, provedení, předvedení, vystavení, vydání či jiné zpřístupnění veřejnosti. Avšak tato definice je sama o sobě také velice těžko použitelná, dokonce by se dalo říci, že se jedná částečně o definici kruhem, jelikož sám autorský zákon již pojem veřejně nikde neosvětluje. Přesto, že po zkombinování těchto dvou zákonů je možné obdržet poměrně kompletní definici vymezující zveřejnění přibližně jako „první přednesení, provedení, předvedení, vystavení, vydání či jiné zpřístupnění obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo před více než dvěma osobami současně přítomnými,“ není možné automaticky uvažovat o jejím použití. A to hned ze dvou důvodů.

První je důvod právně logický, či možná spíše právně teleologický. Je totiž zřejmé a tvůrci novelizace se tak i několikrát vyjádřily, že účelem § 8a - § 8c TR není pouze postih médií, které zveřejní záznam či přepis odposlechu, ale také, či spíše zejména, postih pracovníků orgánů činných v trestním řízení, popř. advokátů, kteří odposlechy „vynašejí“ a médiím prodávají; a jelikož takovýto „vynašeč“ ve valné většině případů bude odposlech předávat méně než třem osobám, dá se předpokládat, že spíše osobě jediné, daná definice vymezující § 8c TR by tím pádem na něj nedopadala. Avšak je otázka, zda je to vůbec jejím účelem a smyslem. Jak již bylo výše uvedeno, již před přijetím této nové úpravy panovaly sice rozdílné náhledy na to, zda jsou tehdejšími zněním § 8a vázána média, avšak na závaznost pro orgány činné v trestním řízení byl naopak náhled vcelku jednotně pozitivní. Proto dle autorova názoru ustanovení §8c vůbec nemá za cíl dopadat na fázi jednání oněch „vynašečů“, a proto není nutné rozšiřovat tímto směrem ani výklad pojmu „zveřejnění“. Tuto hypotézu pak podporuje i fakt, že pokud bychom za zveřejnění pokládali již předání odposlechu médiím, byl by pak postih médií poté, co by otiskla přepis odposlechu např. v novinách velice obtížný, neboť odposlech již by byl vlastně zveřejněn.

Druhý důvod je právně teoretický. První definice totiž pochází z trestního zákona a je primárně určena jako vymezení pojmu určujícího společenskou nebezpečnost u vybraných trestných činů⁵. Naopak druhá pochází z předpisu ryze soukromoprávního a je určena pro vymezení vzniku autorsko právních vztahů. I kdybychom byly skalními zastánci používání analogie v právu, je „smíchání“ těchto dvou definic jen velice těžko představitelné. Přesto pokud bychom měli tvořit definici vlastní, zněla by dle autorova přesvědčení přibližně obdobně.

⁵ Např. trestné činy podněcování dle § 164 TrZ, schvalování trestného činu dle § 165 TrZ, neoprávněné nakládání s osobními údaji dle § 178 TrZ, hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení dle § 198 TrZ, podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle § 198a atd.

3. KDY?

Časová působnost ustanovení 8a TrŘ je dána rozsahem časové působnosti ustanovení § 88, 88a a § 158d odst. 2 a 3 TrŘ. Počáteční hranice je tak dána již od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání. Hranice koncová pak stanovena není, takže je teoreticky možné hovořit o neoprávněném zveřejnění odposlechů i po mnoha letech snad i stoletích, avšak v praktické rovině se nejčastěji je možné setkat se zveřejněním odposlechů v rámci přípravného řízení. Zde by se dalo uvést několik příkladů jako je uplácení prvoligových fotbalových rozhodčích, telefonní rozhovor Mirka Topolánka a Markem Dalíkem ohledně údajné možnosti uplatit poslance Z. Kořistku, či kauza tzv. Berdychova gangu; všechny tyto zveřejněné odposlechy unikly z vyšetřovacích spisů Policie ČR, resp. z dozorových spisů státních zastupitelství⁶. Ovšem ze shora popsaného časového rozsahu existuje jedna velice důležitá výjimka - ochrana odposlechů končí ve chvíli, kdy byly použity jako důkaz v řízení před soudem. Jde o vyjádření veřejnosti řízení před soudem, neboť věc, která již před ním zazněla je již považována za zveřejněnou a je tedy i pojmově vyloučeno ji zveřejnit znovu neoprávněně. Právě tímto, médiu často nejspíše schválně opomíjeným, detailem bývá argumentováno ve prospěch ústavního souladu této normy, naopak kritici tohoto ustanovení poukazují často na skutečnost, že odposlechy je třeba zveřejňovat v předstihu, právě proto, že není jistota, zda vůbec k jejich využití jako důkazu před soudem dojde.

4. KOMU?

Odpověď na tuto otázku byla dle autora již zodpovězena výše; obecně by bylo možné říci kdokoliv nebo komukoliv, avšak jak již bylo výše ukázáno ustanovení § 8c se bude vztahovat v první řadě na média, přičemž problematika úniků odposlechů od orgánů činných v trestním řízení bude posuzována dle ustanovení předcházejících.

5. CO ZA TO?

Popisovanou novelizací došlo ke změně jak správněprávního, tak i trestněprávního postihu. Trestněprávní postih pak využívá pro diferenciaci kvalifikovaných skutkových podstat právě výše uváděné způsoby zveřejňování odposlechů, ale i postavení pachatele - zejména porušení povinností vyplývajících z jeho povolání, zaměstnání nebo funkce. Správněprávní postih, jenž obsahuje zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, kam byla přesunuta sankce ze zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích je narozdíl od postihu trestněprávního založen na jiné formě „dvojkolejnosti“; nerozlišuje, zda ustanovení § 8a - 8c TR porušila média zveřejněním

⁶ Jde obvykle o fázi vyšetřování, kdy o nařízení odposlechu zásadně jen policejní orgán a státní zástupce, kteří odposlech navrhnou, a soudce, který vydává příkaz k odposlechu. Z tohoto důvodu, se proti svému označování za „vynašeče“ často ohrazuje advokátní komora, viz např. její vyjádření znějící: „Jednání vlády ČR se zabývalo zprávou státního zastupitelství o úniku odposlechů. Ve zprávě jsou navrhována opatření, jež jsou prvořadě odůvodněna způsobem, který navozuje dojem, že za úniky jsou odpovědní především advokáti. Česká advokátní komora se vůči takovým závěrům ohrazuje. Přístup státních orgánů k problematice úniku odposlechů považuje za hrubě zavádějící, alibistický a neodpovídající skutečnosti. Česká advokátní komora považuje za svou povinnost připomenout, že obsahy prakticky všech medializovaných odposlechů unikly v době, kdy ještě nebylo zahájeno trestní stíhání, respektive v té fázi přípravného řízení, kdy advokáti (obhájci) neměli k předmětnému spisu přístup. Opatření účelově směřovaná vůči advokacii proto jednak nejsou a ani nemohou být řešením, jednak ve své podstatě budou zásahem do práva na obhajobu.“

či nějaký příslušník orgánů činných v trestním řízení „vynesením“ odposlechu, ale pouze to, zda se jedná o fyzickou či právnickou osobu. Důležité je však podotknout, že se v tomto ustanovení, opět jako podmínka postihu vyskytuje výše rozebíraný pojem „zveřejnění“ a dle autora tak tato sankce nemůže dopadat na ony „vynašeče“.

Právě výše zejména trestněprávní, ale i správněprávní sankce se stala také jedním z témat odpůrců této novelizace. Bylo poukazováno zejména na její nepřiměřenost hraničící až s protiústavností. V této oblasti by bylo velice zajímavé vyslechnout si právní argumentaci rozhodnutí Ústavního soudu⁷, neboť otázkou nepřiměřenosti nastaveného rozpětí sankce v trestním zákoně se ještě nikdy nezabýval. Naopak v oblasti správněprávní již je možné odkázat na např. na jeho náleze ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02m kterým zrušil minimální výši sankce 500 000 Kč v § 106 odst. 3 zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, neboť ji považoval za zjevně nepřiměřenou. Jelikož však v napadeném rozhodnutí žádná minimální výše stanovena není, není možné dle autora od Ústavního soudu očekávat automaticky analogický postup. Navíc jak prokazuje např. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 10. 2003, čj. 6 A 147/2002 - 35 nelze v žádném případě zmiňované rozhodnutí Ústavního soudu paušalizovat ani v případech, ve kterých daná sankce spodní hranici obsahuje.

6. ZÁVĚR

Dle mínění autora, přestože mu daný zákon připadá velice tvrdý, nejedná se o předpis protiústavní, a ztotožňuje se s v úvodu článku uvedeným náleze Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 154/97, dle něhož „při střetu práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv stojících na stejné úrovni, je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým.“ V takovéto situaci by tedy mělo docházet v případě převážení práva na informace k zastavení trestního stíhání pro neexistenci nebezpečnosti činu pro společnost státním zástupcem, respektive k osvobozujícímu rozsudku soudu. V případě správní sankce pak k obdobnému postupu Úřadu pro ochranu osobních údajů.

Literature:

- Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád : komentář. I. díl, (§ 1 až 179h), 6., dopl. a přeprac. vyd., Praha: C.H. Beck, 2008, 1501 s., 9788074000430
- Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád : komentář. II. díl, (§ 180 až 471), 6., dopl. a přeprac. vyd., Praha: C.H. Beck, 2008, 1501 s., 9788074000430
- Koudelka, Z.: Novinářská svoboda a trestní řízení, Bulletin advokacie, 1997, č. 3, s. 24, 1210-6348
- Vantuch, P.: Zveřejňování odposlechnů v médiích, Právní rádce, 2008, č. 5, s. 4, 1210-4817

⁷ Proti zmiňovanému předpisu byl podán skupinou senátorů návrh k ústavnímu soudu na její zrušení - rozhodnutí se čeká během května či června.

*Dávid R., Neckář J., Sehnálek D., (Editors). COFOLA 2009: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4821-8*

Reviewer:
Josef Kuchta

Contact – email:
petr.aulicky@seznam.cz